

Warszawa, 7.09.2021.

Prof. dr hab. Grzegorz Godlewski
Instytut Kultury Polskiej
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

Opinia promotora na temat rozprawy doktorskiej Anny Krawczak
„Wytwarzanie pokrewieństwa. Antropologiczna analiza dyskursów
wokół dawstwa heterologicznego w Polsce”

Praca doktorska Anny Krawczak „Wytwarzanie pokrewieństwa. Antropologiczna analiza dyskursów wokół dawstwa heterologicznego w Polsce” wyrasta z długoletniej działalności autorki – o charakterze badawczym, eksperckim i społecznym – dotyczącej szeroko rozumianej problematyki leczenia niepłodności. Z tego rozległego pola wybrała doktorantka jako temat swojej rozprawy zagadnienie dawstwa heterologicznego, choć również inne zjawiska tego obszaru często stanowią istotne konteksty czy odniesienia dla jej rozważań, a pozanaukowe działania i doświadczenia autorki poważnie wspomagają jej ściśle naukowe wywody.

Celem rozprawy nie jest, rzecz jasna, analiza problemu dawstwa heterologicznego w kategoriach biomedycznych – choć i tego rodzaju kwestie znajdują w niej swoje miejsce; celem jest rozważenie tego problemu w rozległych i zróżnicowanych perspektywach kulturowych, społecznych, prawnych, a także filozoficznych, (bio)etycznych i egzystencjalnych. W tych właśnie perspektywach ujmuje autorka konsekwencje pojawienia się, w wyniku dawstwa heterologicznego, nowego podmiotu – zewnętrznego dawcy, będącego genetycznym rodzicem urodzonego dzięki tej procedurze dziecka, a potencjalnie również uczestnikiem innego rodzaju relacji z rodziną, w której skorzystano z tej metody wspomaganego reprodukcji. Wektory tych konsekwencji wyznaczane są przez pytania, jakie zadaje sobie autorka: „Jakie mogą być tego rezultaty w biografii jednostek, jak konceptualizują to lekarze, rodzice osób urodzonych dzięki dawstwu i legislacji różnych krajów oraz co z tego może wynikać dla społeczeństwa i dominujących dyskursów”.

W pracy dominuje podejście antropologiczne, z silnym komponentem etnograficznym; doktorantka konkretyzuje to podejście, wskazując na inspiracje autoetnografią i antropologią zaangażowaną, choć na plan pierwszy wysuwa antropologię wielostanowiskową – stosownie do wielości pól, w które wpisuje problematyka dawstwa heterologicznego. Wielostanowiskowość oznacza jednak w tym przypadku nie tylko wielość „miejsc” badania, ale również zróżnicowanie sposobów badania i rodzajów pozyskanego dzięki nim materiału. Antropologicznie zorientowana historia reprodukcji wspomaganego wymaga oczywiście ujęcia historycznego, opartego na analizie dokumentów i opracowań tekstowych, ale również odwołuje się do różnych metod analizy dyskursu, wydobywających jego ukryte założenia, jak również nieprzewidywalne często konsekwencje, a także proces stopniowego rozwoju konceptualizacji zagadnień dawstwa i ich ugruntowywania się w porządku kulturowym. Stan świadomości różnych grup podmiotów zaangażowanych w procedury i praktyki dawstwa – od lekarzy i innych przedstawicieli służb medycznych, poprzez rozmaite organizacje działające na rzecz leczenia niepłodności, aż po samych pacjentów – badany jest, o ile to tylko możliwe, metodami etnograficznymi w bezpośredniej relacji z badanymi (wywiady, rozmowy, innego rodzaju kontakty), jak również poprzez obserwację uczestniczącą prowadzoną podczas udziału w różnego rodzaju konferencjach

specjalistycznych czy pracach ciał eksperckich lub organizacji pacjenckich. Źródłem służącym do diagnozowania poglądów i postaw odnoszących się do dawstwa heterologicznego są tu także różnego rodzaju teksty i teksty kultury: od materiałów prasowych i audiowizualnych po wypowiedzi pacjentów na forach internetowych. Autorka korzysta również obficie z krajowej i zagranicznej literatury naukowej – zarówno z zawartych w nich analiz i metaanaliz danych empirycznych, jak i z przedstawianych w nich koncepcji rozumienia i interpretacji, w różnych kategoriach, tego, co reprodukcja wspomagana przez dawstwo wnosi do doświadczeń jednostek i społeczeństw. I wreszcie przedmiotem analizy w pracy są różnego rodzaju regulacje prawne i akty normatywne – często w ujęciu porównawczym – zarówno ze względu na to, jakie ramy stwarzają dla praktyk dawstwa i ich skutków, jak i z uwagi na to, jaką świadomość regulowanych procesów odzwierciedlają.

Zajmując się tak rozległymi i zróżnicowanymi źródłami doktorantka z konieczności – chociaż również z wyboru – korzysta z perspektyw i narzędzi badawczych różnych dyscyplin, stosownie do charakteru tych źródeł i rodzaju wiedzy z nich czerpanej. Jest to więc ujęcie organicznie wielo- czy może raczej transdyscyplinarne, dla którego czynnikami wiążącymi są, na poziomie teoretycznym, podejście antropologiczne, a na poziomie przedmiotowym – perspektywa *childhood studies*, które *nota bene* same konstytuowane są przez otwarcie na wszystkie dyscypliny mogące przyczynić się do możliwie wszechstronnego rozpoznania podejmowanej przez nie problematyki.

Wszystkie prowadzone w rozprawie omówienia, analizy i rozważania przeniknięte są postawą refleksyjną i interpretacyjną, opartą z jednej strony na stanowisku autoetnografii refleksyjnej, z drugiej zaś – na bogatym intrumentarium kategorii interpretacyjnych, czerpanych od różnych myślicieli i badaczy i ich teorii. Szczególne miejsce wśród nich zajmuje performatyka w wariacie rozwiniętym przez Jona McKenziego, w tym zwłaszcza kategoria performansu kulturowego, za pomocą której autorka opisuje i interpretuje kluczowe dla swojej pracy zjawisko „wytwarzania pokrewieństwa” przez nowe technologie reprodukcyjne. Istotne aspekty tego zjawiska, również w perspektywie doświadczeń pacjentów, zostały odsłonięte i odkrywczo zinterpretowane dzięki zastosowaniu do nich kategorii liminalności, w wersji upowszechnionej przez Victora Turnera. Wśród wielu przywoływanych pracy koncepcji teoretycznych istotne znaczenie mają również: model „choreografii ontologicznej” Charis Thompson, teorie Brunona Latoura, dotyczące zwłaszcza wytwarzania faktów naukowych w laboratorium, a także myśl Michela Foucaulta, w szczególności jego koncepcje dotyczące dyskursu i „wiedzy-władzy”, a także poglądy na temat biowładzy i biopolityki.

Prowadzone w pracy wywody – gęste, bogate materiałowo, metodologicznie i interpretacyjnie – nie prowadzą do jednej tezy czy jednej propozycji rozwiązania rozlicznych problemów związanych z technologiami wspomaganej reprodukcji. Wywody te składają się raczej na rozbudowaną, wielowątkową opowieść o doświadczeniach różnych podmiotów na rozmaite sposoby uwikłanych w praktyki stosowania tych technologii, o sposobach ich dyskursywizacji w przestrzeniach prywatnych i publicznych, o formach ich prawnej, społecznej i kulturowej recepcji. Jeśli jednak miałbym wskazać wspólne odniesienie dla wszystkich tych wywodów, to powiedziałbym – za autorką – że jest nim postawa współodczuwania „z dziećmi, ich prawem do autonomii i prawem do rozpoznania jako aktywnych podmiotów własnych sytuacji biograficznych”. Z dziećmi, którym mimo to zwykle nie oddaje się głosu i do których głosu zwykle trudno dotrzeć.

W konkluzji stwierdzam, że pracę Anny Krawczak „Wytwarzanie pokrewieństwa. Antropologiczna analiza dyskursów wokół dawstwa heterologicznego w Polsce” uważam za doniosłe osiągnięcie naukowe, spełniające wszystkie wymagania stawiane przed rozprawami doktorskimi.

